

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

TÉZISFÜZET

Molnár Gábor hadnagy:

Területvédelmi koncepciók
– területvédelmi elméletek és rendszerek –

című doktori (PhD) értekezésének ismertetése

Témavezető

Dr. habil. Lakatos László ny. okl. mk. vezérőrnagy, PhD.,
egyetemi docens, c. egyetemi tanár

TARTALOM

1. A TÉMA AKTUALITÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA	3
2. HIPOTÉZISEK ÉS KUTATÁSI CÉLOK	3
3. KUTATÁSI MÓDSZEREK	4
4. A KUTATÁS KORLÁTAI.....	5
5. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLAT TÖMÖR LEÍRÁSA FEJEZETENKÉNT.....	7
6. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	8
7. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	13
8. AJÁNLÁS ÉS A KUTATÁSI EREDMÉNYEK FELHASZNÁLHATÓSÁGA.....	13
9. SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	15
10. AZ ÉRTKEKEZÉS BENYÚJTÓJÁNAK SZAKMAI-TUDOMÁNYOS ÉLETRAJZA .	16

1. A TÉMA AKTUALITÁSA ÉS A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA

A területvédelemmel kapcsolatos kutatások aktualitása a 2014 óta eltelt események alapján igazolható. Az ekkor kitört *krími és donbászi válságra* reagálva Ukrajna a védelmi rendszerét megerősítendő, első lépései között hajtotta végre területvédelmi rendszere újjászervezését. Az ukrán konfliktus okán a NATO a 2016-os varsói csúcson elfogadta a 3. cikkelyvel összefüggő, *nemzeti ellenállóképesség (reziliencia)* megerősítéséről szóló döntést. Ennek részeként egyes tagállamok a korábban felszámolt területvédelmi tartalékos erők újjászervezését (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Németország, Románia), míg más NATO nemzetek, ahol ilyen szervezetek egyébként is működtek, azok fejlesztését határozták el (Dánia, Észtország, Lettország, Litvánia, Norvégia). A 2022. február 24-én Ukrajna ellen végrehajtott orosz támadást követően pedig, a területvédelem és a területvédelmi erők kérdése már a hagyományos katonai védelmi képességek fejlesztésével kapcsolatos elgondolások egyik lényeges elemévé vált. E tekintetben azonban nincs egységes, szövetségi szintű álláspont, mivel a területvédelem a nemzeti felelősség körébe tartozik és a NATO a *hidegháború* óta nem fektetett le erre vonatkozó pontos irányelveket. A területvédelem szerepének, céljának, a területvédelmi erők alkalmazásának és képességekvetelményeinek a meghatározása ezért a tagállamok feladata.

Maga a tudományos probléma is alapvetően ezzel függ össze, ugyanis azáltal, hogy a területvédelem és területvédelmi tevékenységek nemzetenként eltérőek, annak kutatása nem lehetséges pusztán a hazai területvédelemről alkotott nézetek keretei között. A hazai értelmezésben a területvédelem csupán a katonai védelem egyik feladatrendszerként jelenik meg, míg egyes nemzetek azt nem kevesebbnek, mint katonai stratégiai koncepciónak, vagy az ország szuverenitása megvédése érdekében végrehajtott olyan hadászati védelmi hadműveletnek tekintik, amelyet sajátos hadműveleti elgondolásokra és haderőstruktúrákra támaszkodva valósítanak meg. Fontos azonban kihangsúlyozni, hogy a téma szempontjából nem az „egyszerű” terminológiai problémák lényegesek, hanem azok a mögöttes folyamatok és hadelméleti tételek, melyek hatására azok kialakultak.

2. HIPOTÉZISEK ÉS KUTATÁSI CÉLOK

A kutatás hipotéziseit az említett kutatási problémából kiindulva határoztam meg. Ezek az alábbiak:

1. a területvédelemmel kapcsolatos terminológiai ellentmondások az egyes nemzetek eltérő geostratégiai helyzetéből és képességeiből következnek, amelynek eredményeként különböző megközelítések alakultak ki;
2. a területvédelmi rendszerek vizsgálatát a rendszerek létrehozását befolyásoló koncepcionális hadelméleti tételek ismeretében lehetséges végrehajtani;
3. az eltérő területvédelmi rendszerek a közös jellemzőik alapján lemodellezhetők és csoportosíthatók;
4. a *hidegháború* idején a NATO-ban számos olyan javaslat született a szövetség konvencionális védelme megerősítése érdekében, melyek a kis államok területvédelmi koncepciói egyes elemeivel mutatnak hasonlóságot;
5. a területvédelem már a Magyar Honvédség első, 1848-as létrehozása óta valamilyen formában jelen volt a honvédelemben, ezért a hazai területvédelem és az arról alkotott nézetek átfogó elemzésre alkalmasak.

A hipotézisek alapján felállított kutatási célok, melyek megvalósítására törekedtem:

1. a területvédelem szövetségi (NATO és VSZ) és nemzeti szinten megnyilvánuló megközelítéseinek és kialakulása befolyásoló tényezőinek ismertetése, rendszerezése;
2. az eltérő megközelítések hadelméleti alapjainak vizsgálata a katonai stratégiai, hadműveleti és haderőszerkezési elméletek viszonyrendszerében;
3. A területvédelmi koncepciók és rendszerek közös jellemzőik alapján történő csoportosítása;
4. a NATO területvédelmének és a megerősítésére tett alternatív védelmi koncepcióknak a bemutatása és értékelése;
5. a területvédelem hazai fejlődésének és a területvédelemről alkotott hazai nézeteknek az áttekintése, elemzése és értékelése.

3. KUTATÁSI MÓDSZEREK

A megfogalmazott hipotézisek igazolásához és a kutatási célok megvalósításához alapvetően a *kvalitatív összehasonlítás* és *folyamatkövetés* módszerét használtam. Előbbi vonatkozásában értekezésem 1. fejezetében a stratégiai dokumentumok, doktínák, és szabályzatok (*primer források*), valamint a témában releváns szakmai-tudományos következtetések (*szekunder források*) összehasonlítására támaszkodtam a

(dokumentum)elemzés módszerét alkalmazva. A 2. fejezetben az összehasonlítást a stratégiai, hadműveleti és haderőszerkezési elméletek elemzése kontextusában hajtottam végre. A 3. fejezetben az összehasonlításhoz utóbbi három hadelméleti területet, mint *rendszerelemeket* vettem alapul, ami alapján elvégeztem a különböző területvédelmi koncepciók egy *rendszereszméletnek* megfeleltethető csoportosítását. Ez alatt az értendő, hogy a területvédelmi rendszereket aszerint vizsgáltam, hogy a stratégiai elmélet (1. rendszerelem) hogyan határozza meg a területvédelem szerepét és annak célját a katonai rendszeren belül, ez alapján a hadműveleti elmélet (2. rendszerelem) milyen területvédelmi hadműveleti alapelveket fektet le, és hogy a haderőszerkezés elmélete (3. rendszerelem) milyen, az ezek végrehajtásához szükséges strukturális keretek létrehozását irányozza elő. Ezen elméleti tevékenységek eredményei stratégiai dokumentumokban, hadműveleti koncepciókban vagy doktrínákban és a haderőfejlesztési tervekben öltönek testet. Így válik a területvédelem „*rendszeré*”.

Ezt a *rendszereszméletet* követve végeztem el a 4. és 5. fejezetben a területvédelemmel kapcsolatos NATO és hazai szintű kérdések áttekintését, immár a *folyamatkövetés* módszerét alkalmazva. Itt a klasszikus kronológiai megközelítést követve vizsgáltam meg a területvédelemről alkotott nézeteket, illetve a *pro és kontra érveket* ismertetve, a fennálló rendszerek átalakítására tett javaslatokat. Természetesen a kutatási módszerek között az egyes fejezetekben vannak átfedések; mind az *összehasonlítás*, mind a *folyamatkövetés* tetten érhető valamennyi fejezetben. Ezek kombinált alkalmazása azért volt szükséges, mivel a területvédelmi koncepciók alapelvei ugyan szilárd alapot képeznek, azonban nem statikus konstrukciók; mindig az aktuális geopolitikai és geostratégiai helyzetből fakadó kihívásokra és fenyegetésekre reagálnak. Mivel a nemzetek ilyenén kondíciói eltérőek, ezért területvédelmi koncepcióik sem azonos rendszerek létrehozására törekednek, ugyanakkor az interakciók és kölcsönösen kifejtett hatások következtében egymás egyes *rendszereszméit* adaptálhatják.

4. A KUTATÁS KORLÁTAI

A területvédelem egyéb részszakterületekkel fennálló szerteágazó kapcsolatrendszeréből fakadó komplexitása miatt természetesen nem volt lehetőségem minden területet vizsgálni. Értekezésemben alapvetően a területvédelem fegyveres konfliktusokkal összefüggő, háborús műveleti szerepét kutattam. Emiatt olyan kérdéseket, mint a tartalékos erők fenntartása, a társadalmi kapcsolatok, vagy a területvédelmi erők nem háborús feladatokban való alkalmazása, nem elemeztem.

A vizsgált nemzetek köre alapvetően a NATO – beleértve a volt VSZ tagokat is – és az európai semleges országokat öleli fel. A források szűkössége, nyelvi korlátok, vagy a területvédelmi rendszer teljes hiánya miatt nem vizsgáltam Albániát, Észak-Macedóniát, Izlandot, Montenegrót és Törökországot. Az európai semleges országok közül pedig kizárólag a *fegyveres semlegesség* elvét követő nemzetek kerültek be az értekezésbe (Ausztria, Finnország, Svájc, Svédország), illetve az egykori *el nem kötelezett* volt Jugoszlávia. A volt VSZ tagországok mellett ugyanakkor megvizsgáltam, hogy a területvédelem milyen szerepet játszott a szövetség védelmében, amely a hazai folyamatok áttekintése és megértése szempontjából elengedhetetlen.

Az időkeretek tekintetében kutatásaim nagyjából a *hidegháború* korára koncentráltak, amely az említett *rendszerismeretből* következik. Ebben az időszakban ugyanis szinte minden nemzet területvédelme rendelkezett a három *rendszerrellemmel*, ami alapján azok képesek voltak valóban rendszerként funkcionálni. Ellenben a jelenlegi NATO országokban csak ott vannak ténylegesen is működni képes területvédelmi rendszerek, ahol azokat a *hidegháború* után sem számolták fel (Dánia, Görögország, Norvégia), vagy később csatlakoztak a NATO-hoz, és a területvédelem kialakítását már az 1990-es években megkezdték (Észtország, Lettország, Litvánia). Ezek, valamint a jelenleg területvédelmi rendszerüket fejlesztő országok is azonban olyan elgondolásokat követnek, amelyek célja az értekezésben szereplő valamely, egykori *hidegháború* időszaki rendszer megvalósítása, természetesen a kor követelményeihez igazodva. A jelenleg zajló területvédelmi fejlesztésekre ezért az értekezésben a területvédelmi rendszerek csoportosításánál utalok, jelezvén, hogy adott ország melyik területvédelmi rendszer kialakítására törekedhet/törekszik. Mivel ezen a területen az értekezés elkészítése folyamatában számos változás történt, a jelenlegi folyamatokat részletesen bedolgozni abba nem volt lehetőség, illetve kutatásaim célja nem is ez volt, hanem a valóban működő rendszerek jellemzőinek összehasonlítása. A mellékletekben ugyanakkor a hazai, valamint a hazánk szempontjából leginkább mérvadó két V4 partnerország (Lengyelország és Csehország), továbbá az indokoltan nagy érdeklődésre számot tartó ukrán területvédelem kialakulásáról és jelenlegi helyzetéről értekezem. Az értekezésben foglaltakkal kapcsolatos kutatások záródátuma: 2022. december 17.

5. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLAT TÖMÖR LEÍRÁSA FEJEZETENKÉNT

Az értekezés áll egy bevezető részből, öt fejezetből, továbbá három mellékletből.

A Bevezető fejezet tartalmazza a téma kutatásának aktualitását, a tudományos problémát, a hipotéziseket, kutatási célokat és módszereket, valamint a mérvadó szakirodalom ismertetését.

Az első fejezet a területvédelemmel kapcsolatos különböző terminológiai meghatározásokat és megközelítéseket ismerteti. Ennek során azt vizsgáltam, hogy az eltérő terminológiai meghatározások és megközelítések mögött milyen háttér folyamatok húzódtak meg, amelyek eredményeként a területvédelemről alkotott különböző nézetek kialakultak. A fejezetben külön-külön kerültek bemutatásra a külföldi és a hazai megközelítések és meghatározások, majd azoknak a szakirodalomban való értékelése. Ezek alapján a területvédelem két elsődleges megközelítését különböztettem meg; az *átfogó* és a *partikuláris megközelítést*.

A második fejezetben az *átfogó* és *partikuláris megközelítést* a hadelmélet három területén vizsgáltam. Elsőként a stratégiai elméletek *területén*, ahol alapvetően Thomas Schelling a katonai erő stratégiai alkalmazása modelljét, illetve az elrettentéssel kapcsolatos elméleteket vettem alapul. A második alfejezetben a hadműveleti elméletek viszonyrendszerében tekintetem át a területvédelmet. Itt az összehasonlítás alapját az USA Fegyveres Erőinek JP-5 jelzésű Összhaderőnemi Műveleti Tervezés Doktrínájában található győzelmi mechanizmusok modellje képezte. A harmadik alfejezetben a területvédelmi erők haderőszerkezéssel kapcsolatos kérdését vizsgáltam a „*védelem három vonalának*” koncepciója alapján, amely a modern tömeghadseregek szervezése kapcsán, még a 19. században alakult ki. Mindezek alapján a negyedik alfejezetben összegeztem az *átfogó* és *partikuláris megközelítések* közötti különbségeket.

A harmadik fejezetben került sor a területvédelmi rendszerek második fejezetben megállapított következtetései alapján történő csoportosítására. Itt az *átfogó* és a *partikuláris megközelítéseken* belül is 4-4 területvédelmi altípust különböztettem meg. Mindegyik bemutatása 1-1 alfejezetet képez. A bemutatás során a hidegháború kori, ténylegesen is működő területvédelmi rendszerei képezték az elemzés tárgyát, ugyanakkor mindegyik altípusnál kitértem arra, hogy a NATO-ban jelenleg tapasztalható területvédelmi fejlesztések az egyes nemzetek esetében melyik egykori területvédelmi rendszerrel mutatnak párhuzamot.

A negyedik fejezet a területvédelem kérdését a NATO szintjén tárgyalja. Itt négy korszak került megkülönböztetésre; a német újrafegyverkezés kora, a tömeges megtorlás és a rugalmas reagálás stratégiájának, illetve a nem provokatív védelmi koncepciók kidolgozásának kora. Az

egy-egy korszakokat egy-egy alfejezetre bontva került bemutatásra, hogy a NATO-ban szövetségi szinten milyen elgondolások születtek a területvédelmi erők alkalmazására vonatkozólag, illetve, hogy a kortárs teoretikusok milyen alternatív javaslatokat dolgoztak ki, ezek módosítására. Utóbbiak különösen azért tarthatnak számot érdeklődésre, mivel azok nem egy esetben valójában a kis államok *átfogó megközelítéseit* követték, melyek jelentős mértékben különböztek a szövetség hivatalos elgondolásaitól.

Az ötödik fejezetben hazánk területvédelmének történeti áttekintésére került sor. Itt öt korszakot különböztettem meg; a Habsburg birodalmi, a két világháború közötti, a hidegháborús, a rendszerváltás utáni, valamint az Önkéntes Tartalékos Rendszer létrehozását követő korszakot. Az egyes korszakok itt is egy-egy alfejezetet alkotnak, melyek vonatkozásában ismertettem az adott korszak hazai területvédelmét, illetve, hogy azzal kapcsolatban milyen alternatív javaslatok születtek. A történeti áttekintés alapján megállapítást nyert, hogy a hazai területvédelmi rendszerek minden esetben a *partikuláris megközelítést* követték, és hogy a magyar katonai gondolkodásban az *átfogó megközelítések* csak egy néhány éves időszakban, az elméletek szintjén jelentek meg. Ennek oka alapvetően a hazai stratégiai kultúrára kifejtett, katonai nagyhatalmak által befolyásolt nézetekkel magyarázható.

6. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Értekezésemben a területvédelem kérdéskörének átfogó, *rendszerszemléletű* elemzésére törekedtem. Kutatásaim kiindulópontját az a feltevés képezte, hogy a szakirodalomban fellelhető területvédelemmel kapcsolatos terminológiai ellentmondások és nézetek az egyes nemzetek eltérő geostratégiai helyzetéből és képességeiből következnek, melyek eredményeként különböző területvédelmi megközelítések alakultak ki (1. sz. hipotézis). Ez a feltevés a feldolgozott nemzeti és szövetségi szintű stratégiai dokumentumok, doktrínák, valamint a szakirodalom vonatkozó értékelése alapján (1. sz. kutatási cél) nyert igazolást. Megállapítást nyert, hogy a területvédelemnek egy adott nemzet honvédelmi rendszerében betöltött szerepét és célját vizsgálva, két jól elhatárolható megközelítése azonosítható. Ezeket az értekezésben *átfogó* és *partikuláris területvédelemként* definiáltam. Előbbi esetben, amely elsősorban a korlátozott erőforrásokkal és képességekkel rendelkező kis – és döntően semleges – államok jellemzője, a területvédelem az ország katonai védelmével azonos, illetve egy sajátos katonai stratégiai koncepció, míg utóbbi esetben az országvédelemnek csupán egy részlemét képezi. A két megközelítés kialakulása azok eltérő hadelméleti hátterére vezethető vissza,

melyeket három terület, a stratégiai, a hadműveleti és a haderőszerkezési elméletek kontextusában vizsgálva, felállítható egy olyan elméleti konstrukció, amelyben a jelzett szakterületek, egy-egy *rendszerelemet* képezve meghatározzák a ténylegesen létrehozott területvédelmi rendszerek jellegét (2. sz. hipotézis). A stratégiai elméletek, azon belül is a *katonai erő stratégiai alkalmazása* modellje szerint, ugyan mindkét megközelítés a *megtagadáson alapuló elrettentés* elvéből vezethető le, azonban a *megtagadás* azokban eltérő céllal és módon valósul meg.

Az *átfogó megközelítések* abból az alapesetből indulnak ki, hogy a potenciális agresszor/agresszorok akkora katonai erőfölénnyel rendelkezik/rendelkeziknek, hogy a *megtagadás* reálisan csak arra irányulhat, hogy a védelem olyan mértékű idő-, anyagi- és élőerő veszteség okozására legyen képes, amely nem arányos az agresszor részéről reálisan elérhető előnyökhöz képest, így az végső soron elrettentőleg hat(hat). A védelem számára kedvezőtlen képesség-aszimmetria miatt ugyanakkor a *megtagadást* olyan alapszcenárió szerint kénytelenek megvalósítani, ami abból indul ki, hogy a fegyveres küzdelem a honi területükre fog korlátozódni. A *megtagadás* ezért kényszerűen az *össz nemzeti*, a fegyveres és a polgári fegyvertelen ellenállás elvén alapul (*totális védelem*, vagy *népi elrettentés*). Ennek a hadműveleti elméletek szintjén a legfontosabb elemét az informálisan *mélyégi védelem* hadműveleti koncepcióknak nevezett elgondolások képezik, amelyek alapelve, hogy a támadó erőfölénye miatt a védelmi harcokra az ország teljes mélységében fel kell készülni. Az erők hadműveleti alkalmazásában a támadó erőfölénye miatt jelentős szerepet játszik a decentralizáció, és a kisebb, önállóan is tevékenykedni képes kötelékek alkalmazása. Ez hivatott megelőzni azt, hogy a támadó a központi vezetés, vagy egy nagyobb csoportosítás ellen végrehajtott sikeres csapással már a hadművelet első szakaszában ellehetetlenítse a további fegyveres ellenállást. Ebből kifolyólag, a csapatok hadműveleti alkalmazása a *győzelmi mechanizmusok* modellje alapján a hagyományos hadviselésben megjelenő *felőrlés* korlátozott, valamint az irreguláris hadviseléssel társított *kifárasztás* mechanizmusának formáit ötvözi. A hadműveleti követelményekből következően a haderőszerkezéssel összefüggő elméletek a *területi kiegészítés* és a *területi alkalmazás* kettős elve alapján szervezett milíciarendszerű, *szűkebb értelemben vett területvédelmi erők* létrehozását preferálják. Ennek oka, hogy az elgondolás szerint ezek az erők – a lokálpatriotizmus tényezője mellett – jelentős előnyt képesek kovácsolni terepismeretükből, és így a leginkább alkalmasak arra, hogy a *mélyégi védelem* hadművelete során a kis alegységek számára meghatározott, gerilla jellegű tevékenységet folytassanak a támadóval szemben, mint *visszamaradó erők*.

A *partikuláris megközelítésekben* ezzel szemben a területvédelem általi *megtagadás* célja olyan körülmények megteremtésére irányul, hogy biztosítsa a háborús célt megvalósítani képes katonai képességeknek a *nyers erő*, a *kényszerítés*, *készítés* és *büntetésen alapuló elrettentés* elveinek megfeleltethető *stratégiai alkalmazását*. Ebben az esetben a *megtagadás* tehát a katonai stratégiának csupán egyik komponensét alkotja. A hadműveleti elméletek szintjén ez úgy ölt testet, hogy a háborúst célt megvalósítani képes erők alkalmazása alapvető előfeltételének tekintik, hogy a képességeik forrásának, vagy „*bázisának*” tekintett hátszáguk biztosítva legyen az ellenséges erőkkel szemben, így lehetővé téve a saját erők harcoló hadműveletekben történő minél zavartalanabb alkalmazását a *megsemmisítés* és a *felőrlés mechanizmusa* szerint. A területvédelem alapvető hadműveleti feladata ezért a hátszág, illetve amennyiben a hátszág és a hadműveleti terület között szárazföldi összeköttetés van, akkor a hadműveleti terület mögöttes területének fegyveres védelme, opcionálisan pedig, amennyiben az ország egy része is a hadműveleti terület részét képezi, akkor az aktív védelemben való közreműködés. Ennek megfelelően a haderőszerzés vonatkozó elméleti alapfeltevése, hogy a hátszág védelmében alkalmazott, *szűkebb értelemben vett területvédelmi erők* mellett az aktív csapatokkal az *interoperabilitás* legmagasabb szintjén álló, azokkal lehetőleg azonos, vagy közel azonos képességekkel rendelkező, *tágabb értelemben vett területvédelmi erőket* is létre kell hozni, amelyek így nemcsak a védelmi, de a támadó tevékenységekben és *expedíciós műveletekben* is alkalmazhatók. Ezek a megközelítések kevésbé egységesek, mivel egyes nemzetek esetében (pl. Franciaország a *hidegháború* idején, vagy Lengyelország napjainkban) az *átfogó megközelítések* jellemzői is megjelenhetnek. Így a *totális védelemből* és a *népi elrettentésből* következő *megtagadás* elve, és ezzel összhangban a *mélyégi védelem* hadműveleti elgondolásaiban megjelenő *kifárasztás mechanizmusa*, amely ez esetben is a *szűkebb értelemben vett területvédelmi erők* kiforrott szervezetére támaszkodik. A stratégiai elméletek szintjén ezek azonban, a többi *partikuláris megközelítéshez* hasonlóan, és az *átfogó megközelítésekkel* szemben, katonai stratégiájuknak csak egyik komponensét hivatottak megvalósítani.

A területvédelemnek a stratégiai, hadműveleti és haderőszerzési elméletek itt ismertetett szempontjai alapján történő részletes vizsgálata (2. sz. kutatási cél) alapján vált lehetségessé a ténylegesen létrehozott, működő területvédelmi rendszerek közös jellemzőik alapján történő csoportosítása (3. sz. hipotézis). Ez alapján az *átfogó* és a *partikuláris megközelítések* esetében is négy-négy altípus megkülönböztetése tűnt indokoltnak. Miután a két megközelítés a stratégiai elméletek szintjéből alakult ki, ezért a különböző területvédelmi rendszer altípusok közös jellemzőik, illetve eltéréseik alapján elvégzett csoportosítása (3. kutatási cél) döntően az

erők alkalmazására vonatkozó hadműveleti alapelvek és feladatrendszerek, illetve a haderőszerzés tekintetében, az eltérő struktúrák formájában materializálódnak. Az *átfogó megközelítéseknél*, mivel a fegyveres küzdelem teljesen a honi területre korlátozódik, ezért a különbségek elsősorban a katonaföldrajzi tényezők által befolyásolt, alapelveiben döntően megegyező, de a tényleges végrehajtás tekintetében eltérő *mélyégi védelmi hadműveleti* elgondolásokban mutatkoznak meg. A *partikuláris megközelítések* alapján létrehozott területvédelmi rendszerek vonatkozásában, bár a hadműveleti elgondolások kevésbé egységesek alapelveiket tekintve, azonban inkább a haderőszerzéssel összefüggően, a területvédelmi erők szervezete és kialakított képességei tekintetében mutathatóak ki az eltérések. Az *átfogó területvédelemben* ugyanis amíg az erők zöme egyébként is milíciarendszerekre épül, és a területvédelmi erők jellemzően könnyűgyalogságként kerülnek létrehozásra, addig a *partikuláris* rendszerek esetében ez csupán a területvédelmi erők egy részére igaz, illetve képességeik nem egy esetben az aktív erőkével közel azonosak.

Ami a területvédelem kérdésének NATO szinten történő vizsgálata kapcsán megállapítható, hogy az a *hidegháború* idején elsősorban a *büntetést* megvalósítani képes *nukleáris elrettentés* hitelessége és fenntarthatósága kapcsán kialakult szakmai viták során tett szert nagy jelentőségre. Mivel a területvédelem a *nemzeti felelősség* körébe tartozik, ezért a NATO-ban a területvédelmi erők alkalmazásával kapcsolatban csak a szövetséges hadműveletekkel összefüggő feladatok vonatkozásában fogalmaztak meg bizonyos irányelveket, és alapvető képességekötvetelményeket. Mivel a NATO-ban elfogadott védelmi koncepció az *előretolt védelem* elve volt, ezért a konvencionális védelem arra irányult, hogy a szövetséges csapatok egy esetleges VSZ támadást már a tagországok külső határövezetében elhárítsanak, illetve a támadó erőköt ott feltartóztassák addig, amíg a nukleáris képességekkel ellentámadást hajtanak végre. A NATO emiatt a nemzetek területvédelmével szemben azt a követelményt támasztotta, hogy azok legyenek képesek az elsősorban a tengerentúlról beérkező megerősítő erők fogadása, az *előretolt védelmi zónába* történő előrevonása és a LOC fegyveres biztosítására, FP-re, illetve opcionálisan az *előretolt védelem* védelmi harcaiban való aktív részvételre. A VSZ konvencionális erőfölénye miatt ugyanakkor sokan vitatták, hogy az *előretolt védelem* megvalósítható lenne, illetve a MAD elve miatt kétséges volt, hogy a nukleáris erők tényleges alkalmazására sor kerülne. Emiatt számos szakértő dolgozott ki olyan javaslatot, amelyek a konvencionális védelmi képességek erősítését célozták. Ezek közül több, a kis államok *átfogó területvédelmi megközelítéseiben* megjelenő stratégiai, hadműveleti és haderőszerzési elgondolásokkal mutatott hasonlóságot (4. sz. hipotézis). Bár azok nem kerültek elfogadásra, ismertetésük és értékelésük (4. sz. kutatási cél) azonban a területvédelemmel kapcsolatos

kutatások tekintetében mindenképp lényeges; nemcsak hadtörténeti szempontból, hanem azért is, mert jelenleg több NATO ország területvédelme is részben az *átfogó megközelítések*ből merít. A jövő szempontjából ezért nem mellékes, hogy ezek az elgondolások hogyan illeszkedhetnek be az egyébként „*hagyományos*” hadműveleti elveken nyugvó NATO műveleti koncepciókba, illetve, hogy az ezekben az országokban alapvetően gerilla jellegű tevékenységek végrehajtására felkészített területvédelmi erők hogyan alkalmazhatók együtt a szövetséges csapatokkal. Különösen az Ellenállási Műveleti Koncepció és NATO *Átfogó Védelem Kézikönyv* tükrében, melyekben egyaránt megjelennek az *átfogó területvédelemre* jellemző, a területvédelmi erőket *visszamaradó erőként* alkalmazó elgondolások.

Végezetül, ami a hazai területvédelem kérdését illeti, megállapítható, hogy Magyarországon legkésőbb 1848-ban, az eredetileg ugyan nem erre a célra létrehozott, de ténylegesen a *partikuláris megközelítésekben* megjelenő, tipikusnak tekinthető területvédelmi feladatokat is ellátó Nemzetőrség tekinthető a területvédelmi szervezetek „*jogelődjének*”. Ezt követően, még ha megszakításokkal is, de valamennyi hazai politikai rendszer létrehozott valamilyen területvédelmi szervezetet (5. sz. hipotézis). Ezek, valamint a területvédelemről alkotott nézetek vizsgálata (5. sz. kutatási cél) alapján megállapítható, hogy az 1990-es évek első harmadát leszámítva, az *átfogó megközelítések* gyakorlatilag egyáltalán nem jelentek meg a hazai katonai gondolkodásban. Az említett rövid időszakot nem számítva, a területvédelemről hazánkban a hátszázvédő részeként, annak katonai feladatrendszereként vélekedtek. Mindez értelemszerűen visszatükröződött a ténylegesen létrehozott területvédelmi rendszerekben, a területvédelmi erők műveleti feladatrendszerében és struktúrájában is. Ezzel kapcsolatban alapvető tényezőnek a politikai okokra visszavezethető, hazánk katonai gondolkodását alapjaiban befolyásoló nagyhatalmi hatások tekinthetők. A hazai katonai gondolkodásban emiatt nem alakulhattak ki a kis államokat jellemző *átfogó megközelítések*. Nem véletlen, hogy az említett, kivételt képező rövid időszak, amikor az *átfogó megközelítésekről* egyáltalán a szakma értekezett, az egybe esett a rendszerváltás utáni időszakkal. Magyarország hosszú évszázadok után került újra olyan helyzetbe, hogy nagyhatalmi támogatás nélkül, pusztán az önvédelmi képességeire támaszkodva valósítsa meg honvédelmét. A szakmai-tudományos körök ekkor szembesültek igazán először a kis állami létvédelmi dilemmáinak a problematikájával. A korábbi időszakhoz képest kedvezőbb biztonsági környezet, majd a NATO csatlakozási folyamat megkezdése és így a *kollektív védelem* Magyarországra való kiterjesztése azonban, hamar véget vetett ennek a korszaknak.

7. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. A szövetségi és nemzeti szintű stratégiai dokumentumok és doktrínák elemzése alapján feltártam a területvédelemmel kapcsolatos eltérő nézetek kialakulását befolyásoló tényezőket, ami alapján azokat *átfogó* és *partikuláris megközelítésként* azonosítottam;
2. Részletesen megvizsgáltam a két megközelítés hadelméleti hátterét a stratégiai, a hadműveleti és a haderőszerkezési elméletek kontextusában, és bizonyítottam az *átfogó megközelítés* stratégiai koncepcióként való értékelésének megalapozottságát;
3. A rendeltetésük, megvalósításuk, valamint szervezeti kereteik elemzése alapján megalkottam az eltérő megközelítések szellemében kialakított, ténylegesen működő területvédelmi rendszerek közös jellemzőik alapján történő csoportosításának egy lehetséges változatát;
4. A NATO hidegháború kori védelmi elgondolásai és az annak átalakítására tett *alternatív védelmi javaslatok* ismertetése alapján igazoltam, hogy utóbbiak jelentős része a kis államok *átfogó megközelítéseire* jellemző stratégiai, hadműveleti és haderőszerkezési elveket követett;
5. Magyarország történeti koroktól napjainkig létrehozott területvédelmi rendszerei, valamint a területvédelemről alkotott hazai nézetek ismertetésével és elemzésével feltártam a hazai megközelítés kialakulásának befolyásoló tényezőit.

8. AJÁNLÁS ÉS A KUTATÁSI EREDMÉNYEK FELHASZNÁLHATÓSÁGA

Véleményem szerint az értekezés alkalmas arra, hogy a téma további kutatásához megfelelő alapot nyújtson, amely szükséges is, miután a szakterületen olyan változások vannak folyamatban, amely ezt a hadtudománytól megköveteli. Az értekezés ezenkívül a szűkebb értelemben vett tudományos kutatások tekintetében is alapot nyújthat bizonyos szakterületek további kutatásához. Így a stratégiai, a hadműveleti és a haderőszerkezési elméletekkel kapcsolatos alfejezetek erre felhasználhatók, és az azokkal kapcsolatban itt közölt információk egyes szakterületek esetében az általánosan ismert nézeteket bővíthetik, illetve nem egy esetben azok átértékelésére is alkalmasak lehetnek. A feldolgozott szakirodalom és az értekezés tartalma ugyanakkor a tágabb értelemben vett szakma számára is felhasználható lehet, különös

tekintettel arra, hogy már évek óta esedékes a hátszágvédelmi és területvédelmi doktrína kidolgozása, amely kapcsán azonban még csak el nem fogadott koncepciók megalkotásáig jutottunk el. Ennek természetesen előfeltétele az egyértelmű stratégiai szintű iránymutatás, amely meghatározza, hogy miként is számol a területvédelmi erőkkal. A 2021-es NKS ugyanis hiába ad támpontot ezzel kapcsolatban, a szakmai fórumokon az *orosz-ukrán háború* okozta helyzet már több új kérdést is felvetett azóta. Itt szeretnék visszautalni megint csak arra, hogy az értekezés, jóllehet elsősorban a *hidegháború* korát vizsgálta, azonban a területvédelem vonatkozásában a mai napig ez a korszak tekinthető mérvadónak, miután azokban az országokban, ahol valóban működő területvédelmi rendszerek vannak, továbbra is az akkori feladatrendszerek, illetve az erők alkalmazására vonatkozó alapelvek érvényesek, természetesen igazodva a kor kihívásaihoz és követelményeihez. Azokban az országokban pedig, ahol a haderőfejlesztés keretében a területvédelmi rendszerek újjászervezése zajlik, szintén ehhez a korszakhoz nyúlnak vissza. Az értekezésben ez a korszak kellő részletességgel feltárással került, és minden területvédelmi rendszer típusnál, ahol azoknak relevanciája van a jelenkori fejlesztésekre vonatkozóan, az fel lett tüntetve. Mindemellett a feldolgozott szakirodalomban számos olyan stratégiai dokumentum, doktrína és egyéb szabályozó, illetve szakmai-tudományos munka lelhető fel, amelyek tapasztalataim szerint hazánkban gyakorlatilag ismeretlenek tekinthetők, ellenben a szakterület további kutatása szempontjából megkerülhetetlenek, és a hazai területvédelmi fejlesztésekkel összefüggésben a tapasztalatfeldolgozás és információgyűjtés tekintetében támpontot nyújthatnak. Összességében úgy gondolom, hogy az értekezés lehetővé teszi a területvédelemről alkotott nézetek egy újszerű megközelítését, amely véleményem szerint, ha valóban rendszert kívánunk létrehozni, és nemcsak területvédelminek nevezett honvédelmi szervezeteket, akkor felhasználható lehet a jövőben.

Értekezésemet elsősorban azok számára ajánlom, akik a területvédelem szakterületén folytatnak, illetve terveznek folytatni szakmai vagy tudományos kutatói tevékenységet. Úgy vélem, hogy az értekezés tartalma, illetve az abban fellelhető szakirodalom biztos alapot nyújthat a további kutatások és a területvédelemmel kapcsolatos szakmai kérdések vizsgálatához egyaránt. A hadelméleti vonatkozású részek ezenkívül a területvédelmen túlmutató egyes szakterületek vonatkozásában is hasznosak lehetnek, így különösen a stratégiai elméletek tekintetében, valamint a nemzetközi hadelméletben nem, vagy másként értelmezett, hazánkban felállított hadikultúrák és hadviselési módok modellezése területén.

9. SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. Hegedűs Ernő – Vedó Attila – Molnár Gábor: A területvédelmi elven felállított tartalékos katonai erők szervezésének és alkalmazásának történeti előzményei (1944–1945). A Magyar Királyi Honvédség kiegészítő karhatalmi zászlóaljainak rendvédelmi és katonai tevékenysége a hadtápterület biztosítása során. I. rész. In: Katonai Logisztika, 28. évf. 2020/3. sz. (pp. 193–217)
2. Hegedűs Ernő – Vedó Attila – Molnár Gábor: A területvédelmi elven felállított tartalékos katonai erők szervezésének és alkalmazásának történeti előzményei (1944–1945). A Magyar Királyi Honvédség kiegészítő karhatalmi zászlóaljainak rendvédelmi és katonai tevékenysége a hadtápterület biztosítása során. II. rész. In: Katonai Logisztika, 29. évf. 2021/3–4. sz. pp. 205–229.
3. Hegedűs Ernő – Vedó Attila – Molnár Gábor: A területvédelmi elven felállított tartalékos katonai erők szervezésének és alkalmazásának történeti előzményei (1944–1945). A Magyar Királyi Honvédség Kiegészítő Karhatalmi Zászlóaljainak szervezete. III. rész. In: Katonai Logisztika, 30. évf. 2022/1–2. sz. pp. 196–230.
4. Magyar Róbert – Molnár Gábor: A hátszág a hadelméleti munkákban és a szakterminológiában. In: Katonai Logisztika, 30. évf. 2022/1–2. sz. pp. 130–152.
5. Molnár Gábor: A hadkiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig (1648–1870) I. rész (A „régikora” kora, 1648–1789). In: Hadtudományi Szemle, VIII. évf. 2015/1. sz. pp. 109–142.: http://m.ludita.unike.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10473/15_1_hm_molnarg.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022.03.29.)
6. Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig (1648–1870) II. rész (A francia háborúk időszaka 1789–1815). In: Hadtudományi Szemle, IX. évf. 2016/4. sz. pp. 154–182.: https://epa.oszk.hu/02400/02463/00033/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2016_04_154-182.pdf (Letöltés ideje: 2022.03.29.)
7. Molnár Gábor: A személyi kiegészítés fejlődéstörténete az állandó hadseregek korától a tömeghadseregek kialakulásáig (1648–1870) III. rész. In: Hadtudományi Szemle, X. évf. 2017/3. sz. pp. 78–106.:

http://epa.oszk.hu/02400/02463/00036/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_3_078-106.pdf (Letöltés ideje: 2022.03.29.)

8. Molnár Gábor: Britain's Defence Strategy and her Home Defence Forces between the 17th and 19th Century. In: Hadtudományi Szemle, XI. évf. 2018/3. sz. pp. 118–129.: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00040/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2018_03_118-129.pdf (Letöltés ideje: 2022.03.29.)
9. Molnár Gábor: A területvédelem és a területvédelmi erőkkel kapcsolatos különböző értelmezések, meghatározások. In: A hadtudomány és a XXI. század. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály, 2018. pp. 157–172.
10. Molnár Gábor: Területvédelmi elméletek és koncepciók – a területvédelem szerepe korunk biztonságpolitikai környezetében. In: Honvédségi Szemle, 148. évf. 2020/5. sz. pp. 35–46.
11. Turcsányi károly – Hegedűs Ernő – Bán Attila – Molnár Gábor: Haderők és hadviselés az előtöltő fegyverek korában. A fegyvergyártás, a fegyverzet és haderőszerzés hatása a hadművészet fejlődésére. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2015.
12. Turcsányi Károly – Molnár Gábor: A független ukrán állam kialakulása és az orosz-ukrán háborúk történeti háttere. In: Katonai Logisztika, 30. évf. 2022/1–2. sz. pp. 5–40.
13. Turcsányi Károly – Molnár Gábor: A 2022-ben kirobbant orosz-ukrán háború történeti és geopolitikai hátterének orosz megközelítése. In: Katonai Logisztika, 30. évf. 2022/3–4. sz. pp. 5–45.

10. AZ ÉRTKEKEZÉS BENYÚJTÓJÁNAK SZAKMAI-TUDOMÁNYOS ÉLETRAJZA

Molnár Gábor Zoltán 1984. április 5-én született Budapesten. 2002-ben érettségizett az Újpest Bródy Imre Gimnázium sport tagozatos tanulójaként. Az érettségit követően, 2005-ben az Athéné Idegenforgalmi, Informatikai és Üzletemberképző Szakközépiskolában jogi asszisztens OKJ képesítést szerzett. Felsőfokú tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történelem Tanszékén folytatta, ahol okleveles történész végzettséget szerzett. Egyetemi tanulmányai alatt hadtörténelem szakterületre specializálódott.

A felsőfokú tanulmányait követően az államigazgatásban helyezkedett el, a Pest Megyei Kormányhivatal Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőségen, majd a Pest Megyei Kormányhivatalnál. Történelmi kutató és publikációs tevékenységét munkája mellett folytatta. Ennek során vett részt egy, a Nemzeti Kulturális Alapnál pályázati támogatást nyert népszerűsítő hadtörténelmi munka elkészítésében. A munka a HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum gondozásában, 2015-ben jelent meg, „*Haderők és hadviselés az elöltöltő fegyverek korában*” címmel. A munka elkészítésével párhuzamosan több publikációja is megjelent, elsősorban a személyi kiegészítés szakterületével kapcsolatban, ahol leginkább a modern tartalékos rendszerek jogelőd szervezeteit jelentő milíciarendszereket vizsgálta. Az ezzel kapcsolatos kutatásai eredményeként kezdett el foglalkozni a területvédelem kérdésével. 2016-ban nyert felvételt a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájába.

Ugyanebben az évben kezdte meg doktori tanulmányait mellett katonai pályáját az MH Katonai Rendészeti Központjában közkatonaként. Itt műveleti helyszínelői, nyomozói, harcéri életmentő, kiemelt rendész és különböző harcászati tanfolyamokat végzett el. Katonai rendészként elsősorban fegyveres biztosítási, személyi védelmi, és erők megóvásával kapcsolatos feladatokat látott el. 2021-ben került az MH Tartalékképző és Támogató Parancsnokság Hátországvédelmi (utóbb: Területvédelmi) Igazgatóságához. Ugyanebben az évben hadnaggyá nevezték ki. 2022-ben tiszti harcvezetői képzésen vett részt. 2023. áprilisában az újonnan létrehozott MH Területvédelmi Erők Parancsnoksága Tervezési Főnökségéhez került.

Angol nyelvből felsőfokú katonai szaknyelvvizsgálóval, német nyelvből alapfokú polgári nyelvvizsgálóval, valamint egyetemi, államilag elismert nyelvvizsgálóval nem egyenértékű latin alapfokú nyelvvizsgálóval rendelkezik. Ezenkívül olvasott katonai szaknyelv alapszintű ismeretével francia, dán, norvég és svéd nyelvből.